

Szakolczay Lajos

Egy lenyűgöző életmű

Novotny Tihamér: KOR–SZAK–OK, Eöry Emil 80

Nyolcvan év nagy idő, hát még annak, aki kétharmadát végigdolgozta, nem akármilyen intenzitással. Mert ahhoz kétség nem fér, hogy az érdi szobrász- és festőművész – aki mindkét műfajt ugyanolyan intenzitással és színvonalon műveli – a munka, a teremtés megszállottja. Mindig ége a keze alatt valami, nincs az a korszak (akár évekre bontva) – autodidaktaként nem volt egyszerű az élete –, hogy önkifejező kíváncsisága újabb és újabb alkotásokkal ne lepte volna meg a környezetét, a barátokat. Hogy a szakmát is?, azt csupán félve mondanám.

Nagy szegényünk, Novotny Tihamér monográfiaalbumát olvasva lesütni kéne a szemünket, hogy ez a kiváló, ősiségét és modernségét félezer múnél jóval több alkotással reprezentáló életmű (a négyszázhuszonöt műtárgyról készült itt látható fotó több mint bizonyíték), a díjakat tekintve nem kapta meg az őt megillető rangot. Aforisztikus bölcsellemmel írja – minthogy nem csupán az anyag, hanem a szellem embere is –, „nekem nem nevem, hanem alkotásaim vannak”.

Majd ugyanebben a *Gondolatfoszlányokat* tartalmazó színes, szellemes és öngúnyt sem megvető vallomásözönben: „Engem nem könnyű meglátni! A művészt életében vagy túlbecsülik, vagy észre sem veszik”; „Ha kevés alkotásod van, nem előny, ha sok van, egyenesen hátrány”; „A művészet olyan, mint az óceán, minél mélyebbre merülsz, annál nagyobb sötétség vesz körül”. Eöry *Életem* címmel, a rövid hét sort – „Lettem emberféle,/ aztán tanulóféle,/ munkásféle,/ tanárféle,/ művészfféle,/ talán leszek/ szellem-féle” – izgalmasan kifejtve megrajzolja azt az emberi (erkölcsi) magatartást, lázadó személyiségét alkotásokban (képekben, szobrokban) kifejező utat, amely szociográfiai tényként hatván egyúttal ars poetica is. A hétköznapiakban gyökerező, a keresztutat sem megkerülő erő és önismeret csaknem szakrális körökben való landolása.

Az ezerféle művészeti irányból a magáét kihalló – megvalósító! –, egyediségében is unikumnak tetsző alkotó életpályája olyan gazdag, hogy ember (művészettörténész!) legyen a talpán, aki korszakról korszakra, irányzatból irányzatba, műnemváltásból műnemváltásba haladva meg tudja mutatni eme csodálatos pálya lényegét: a lázadó személyiség létvalósága nem más, mint *szépségben* gyökerező világmagyarázat. Anyagban megtestesülő sorsmodell. Noha a szín és a forma a döntő, megszenvedett érzésvilágok és létigazságok megannyi kifejezésformában lenyűgöző „magyarázatainak” eldorádója.

Minthogy Novotny Tihamér az egyik legfelkészültebb, a szakmáján kívül az irodal-

mat, a filozófiát, a mitológiát, a vallástudományt, a lélektan is elemzési körébe vonó művészettörténész, Eöry Emil sokirányú pályáját úgy világítja meg – monográfiája egyúttal művészalbumként is szolgál –. hogy a művész portréján kívül szinte az ő arcképét is kapjuk. Nemcsak beleérezése diktálja, hogy följön az alkotóhoz, hanem a művészet iránt érzett pontossága és alázata is.

A könyv szerkezete nem az időrendre épül (jóllehet egy-egy fejezeten belül ez ugyancsak dívik), hanem az alkotásmódok (irányzatok) váltásaira. Kötete mi más lenne, mint „nagy, összegző számvetés”, amely „a *Táj templommal* című akvarelltől és az *Ádám és Éva* faszobrától a *Létem keresztye* festményig és a *Megtörtén* jelölésű bronzplasztikáig, vagyis 1965-től 2019-ig nyújt válogatást az alkotó életművéből”. Vagyis, „magyarázószövegekkel ellátott gondolati, szemléleti, ikonográfiai, tematikai stílusbokrokba tömörített – KOR-SZAK-OK-ba szedett –, példatár. Amely ragyogóan megmutatta, hogy a tehetség akkor is kiteljesedhetik, ha nincs mögötte – az őskortól örökölt ragyogó kézügyességgel megáldott fiatalember, aki egyben zenei tehetség is volt, még a „Kisképzőbe” se vették föl – hivatalos iskola.

Novotny szerint – meglátásában igaza van – Eöry Emil „hatványozottan hasonló alkatú művész, mint Picasso”. Aki „sokféle stílus szellemében és ismeretében” dolgozik. Meddig húzódik változatossága? „A realizmustól az absztrakcióig; a tömörszerű formatömörítéstől a kecsesen dekoratív szimbolizmusig; az organikus jelteremtéstől a konstruktív emblematikáig; a kubisztikus forma felbontástól az átemberiesített, vázszerű architektúráig; az expresszív neoprimitívizmustól a letisztult, bölcséleti metafizikáig; az új tárgyiasságtól az allegorikus képfelfogásig; a klasszikus értékrendtől a még teremtő (s nem romboló, tagadó!) avantgárd modernségig.”

Ha a gyönyörűen olvasható, a klasszikusok esszényelvéhez méltó monográfia fejezetcímeit felsoroljuk, már előttünk a szobrász- és festőművész (képzőművészeti és egyéb) világra tárt nyitottsága, alkotásmódszerűségének változatossága. Mondhatnám azt is – persze a csodálatos kifejtések még inkább aláhúzzák – a fényt és meleget (a szeretet melegét) termelő *tüzes kohó* megannyi lángcsóvája, az anyagot szellemivé emelő gondolkodás dinamikája. Íme! *Realisztikus figuratív énje; Expresszív, fauve-os énje; Ikonikus-emblematikus énje I; Szín- és síkgeometrikus énje; Ikonikus-emblematikus énje II. – A szürke birodalma; Önarc képei; Figurális-realisztikus szobrász énje; (Emlék)érméi, domborművei, plakettjei; Félabstrakt, absztrakt organikus és geometrikus szobrász énje; Kubisztikus szobrász énje; Emblematikus, neoprimitivista univerzáléja; Köztéri, közterületi szobrai.*

Novotny-nak talán a világháló összes adata és a könyvekben – klasszikusokban, maiakban – megbúvó sok ezer adat, bölcséleti kitekintés, irodalmi (költészet, esszé, tanulmány) és filozófiai idézet is kevés, hogy teljességre törő igényét kielégítse. Nem ismerem olyan képzőművészeti monográfiát, bár fél évszázad alatt jó párat olvastam, amelyben a társművészetekből és megannyi klasszikusból vett idézetek – hasonító, eszmei kité-

gítást jelentő gesztussal – oly sokasággal szerepelnének, mint az Eöry-életművet tárgyaló kötetben. (Azért írtam fentebb, hogy evvel a módszerrel az esszéista arcképe is akarva-akaratlan formálódik; mert a kiválasztott anyag nem csupán az elemzett alkotó sarkpontjainak az értelmi-érzelmi megvilágítására szolgál, hanem igencsak jellemző a tudatosan keresett és ide emelt „idegen” révén a monográfia írójára is.)

Mesterek, előképek? Mindenekelőtt Pablo Picasso, de Constantin Brancusi, Henry Moore, Marino Marini, Aristide Maillol, Amedeo Modigliani, Paul Klee, Theo van Doesburg, Max Bill; az aktokat tekintve Jean Auguste Dominique Ingres, René Magritte, Szőnyi István, Molnár C. Pál, Medveczky Jenő – más viszonylatban még ezer név fölemlíthető (például a 2011-es *Oltár* kapcsán Leonardo vagy Piero di Cosimo; a *Napsárga, a Csendélet – mindkettő 2012* –, és a 2013-ban készült *Kompozíció háromszöggel, körrel négyzettel* révén Kassák Lajos és Kazimír Malevics; a kisbronzok-szobrászaktok terén Henry Moore, Aristide Maillol, Medgyessy Ferenc, Ferenczy Béni, Borsos Miklós; éremművészetében főként Ivan Mestrovic, Leonardo da Vinci, Csontváry Kosztka Tivadar, Derkovics Gyula, Pablo Picasso előtt –, és még ki tudja, hogy ki, hatással van (ötlet, ösztönzés) művészetére.

A tanulmányíró olyan széles hálót von Eöry köré, hogy csak bámulunk. Ám ahelyett, hogy evvel az „értelmező” magyarázattal megfojtaná műveit, festményeit és szobrait nemegyszer a klasszikusok magasába, illetve közelébe emeli. Nem véletlen, hogy a *Metamorfózis II.* (1997) című kisplasztikával kapcsolatban Brancusi *Végtelen oszlopára* – égbetörő, világot legyőző levegős tágasságára – mutat rá. Eöry szobra „többek között az élettelen és az élő, a szervesetlen és a szerves, az anyagi és a szellemi, a fizikai és a metafizikai létezés virtuálisan mozgó, egymásból egymásba tűnő állapotát, az emberi szellem, a halhatatlan lélek emelkedő égbetörését jelképezi”.

Ha csupán taláalomra emelek ki neveket az idézett költők, írók, filozófusok, festők, szobrászok művészettörténészek közül – Pilinszky János, Weöres Sándor, Heinrich Heine, Baudelaire, Jean-Luc Nancy, Gaspar David Friedrich, Paul Cézanne, Juan Gris, Ferenczy István, Bolberitz Pál, Lyka Károly, Genthon István, Gerevich Tibor, Ybl Ervin, Herber Read, Pernecky Géza, Kelényi István (a művész első monográfiája), Szeifert Judit, Hann Ferenc –, már észlelni azt a tudományos háttérrel, amelyet az elemző elegánsan, mindig a tárgyra fókuszálva megépített.

Eöry Emil mítoszi teremtő, az anyag, a képzelet, az önmagát megfeszítve alkotó szobra. Élő szobor, hiszen összes küzdelme, létért folyó harca, kitartása, ha nem is nagy körben, de mindig előidézi a robbanást. Értem ezt ragyogó köztéri szobraira és remek kisplasztikáira, s nem utolsósorban festményeire is. Ki kell nyitni a szakma szemét, hogy fölfedezze – talán még nem késő – a kortárs képzőművészet élvonalába tartozó életművet.

(*Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata*, 2019)

Bartók István

Pintér Márta Zsuzsanna: A történelmi dráma alakzatai a 16–18. századi magyar irodalomban

Pintér Márta Zsuzsanna könyve igazi csemege az irodalom és a színház barátainak. Olyan világba vezet be az olvasót, ami még a dráma- és színháztörténet kutatói számára is tartogat meglepetéseket, és az is biztosra vehető, hogy az érdeklődők szélesebb köre legnagyobbbészűt újdonságokkal találkozhat. A régiség feladásba merült alkotásai új életre kelnek: megtudhatjuk, miért voltak érdekesek a maguk korában, és mit árulnak el a mai közönségnek keletkezésük körülményeiről, a régmúlt századok gondolkodásáról.

A régi magyar történelmi drámáról középiskolás emlékeink nyomán legtöbbszörünknek valószínűleg Katona József *Bánk bánja* jut eszünkbe. Sokan azt is tudják, hogy Magyarországon és Erdélyben a 18. század végén alakultak az első hivatásos színtársulatok. Bizonyára akadnak olyanok, akik hallottak a Kelemen László vezette pest-budai Magyar Nemzeti Játsszó Társaságról. Talán még a kolozsvári Magyar Jádzó-Szín sem teljesen ismeretlen. De a magyar színjátszás múltját kutatva vajon elegendő ennyire visszamenni az időben? Nem, hiszen már évszázadokkal korábban rendeztek színielőadásokat. Ezek legjellemzőbb darabjai az úgynevezett iskoladrámák. A kötet nagyobbik része ezekről szól.

Mielőtt sor kerülne az egyes darabokra, a szerző számos olyan általánosabb kérdéskört ismertet, amelyek megvilágítják a színházi produkciók tágabb összefüggéseit. Igen érdekesek például a színház és a főúri, főpapi reprezentáció kapcsolódási pontjai. Különböző ünnepélyes alkalmak rendezvényei ugyanis nem nélkülözték a teátrális elemeket. Ezek után már nem is lepődik meg az olvasó azon, hogy a Balassi-életrajz egyik epizódja itt is szóba kerül. Történetírók feljegyezték, hogy az ifjú Bálint Rudolf bécsi koronázási ünnepségén, 1572-ben juhásztáncossal szórakoztatta az előkelő közönséget.

Mind protestáns, mind katolikus körökben a nevelés fontos eszköze volt az iskolai színjátszás. A tanulók erkölcsi épülése mellett az ismeretek átadására is kiválóan alkalmasnak bizonyult, történelmi drámák esetében természetesen legfőképpen a történelmi események megismertetésére, elmélyítésére. Az előadások sok esetben nyilvánosak voltak, egy-egy város polgárai korra, nemre és társadalmi helyzetre való tekintet nélkül látogathatták őket, ezért a nézőtér már a kezdetekben a társadalmi érintkezés kitüntetett helyének számított. Pintér Márta Zsuzsanna a történelmi drámák tematikailag elkülöníthető három csoportjával – ahogy a könyv címében is szerepel, alakzatával – foglalkozik részletesen.

Az első csoportba a bibliai drámák, azon belül az ószövetségi tárgyúak tartoznak. Forrásul szolgáltak a zsidó történelem eseményei, olyan bibliai könyvek dramatizált változatai, amelyeket történelmi forrásnak tekintettek. A keresztény és ezen belül a felekezeti identitás kifejezésére és megerősítésére szolgáltak. A protestáns bibliai drámák szerzői olyan témákat választottak (Judit, Eszter, Tóbiás...), amelyekkel Isten gondviselő kezének megnyilvánulását, a hit által való üdvözülést a protestánsok számára alapvető tételét tudták bemutatni. A katolikus iskolák előadásait a különböző szerzetesrendek által fenntartott oktatási intézményekhez lehet kapcsolni, beszélhetünk jezsuita, piarista és minorita drámákról.

A szentekről és a mártírokról szóló, úgynevezett hagiografikus darabok alkotják a második csoportot. Főszereplőik az ókori keresztényüldözések áldozataitól kezdve a kortárs vértanúig jelentek meg a színpadon, így a távol-keleti jezsuita missziók hittérítőinek sorsát is lehetett követni.

A harmadik csoportba sorolhatók az egyetemes és a magyar történelmi drámák. Népszerűek voltak a görög–római történelemből például Cyrus, Ágis, Nagy Sándor, Jugurtha, Hannibál, Caesar és Brutus történetei. A jezsuita iskolákban Cyrusról 34 előadásról tudunk. A középkori történelem is szolgált témákkal, mint Bouillon Gottfried kereszties hadjárata, XI. Lajos, V. Károly viselt dolgai. A magyar történelemhez kapcsolható Tamerlán, akit némelyek a magyarok egyik őseinek tartottak, vagy Trebellus bolgár király, aki bizonyos hagyomány szerint a magyarok királya is volt.

„Igazi” magyar történelmi drámáról jóval kevesebbről tudunk, mint egyetemes történelmi tárgyúról. A legtöbbet a jezsuita iskolákban mutatták be. Hőseiknek sora a honfoglaló vezérektől Mária Teréziáig terjedt. A legnépszerűbbek: Szent István, Szent László, Hunyadi János és Mátyás király.

A magyar történelem egyes kiemelkedő szereplőinek bemutatása sok mindent elárul a szerzők szándékáról. Kibontakozik egy-egy korszak történelem-értelmezése, nemzetfelfogása, ugyanakkor a közönség ízlésének és elvárásainak változása is. Hiszen ne feledjük: az áttekintett időszak a reformációtól a romantikáig terjed! A különféle feldolgozásokra igen szemléletes példa öt, különböző korban keletkezett Salamon-dráma összevetése. Ugyancsak beszédes Attila és Mátyás alakjának összefonódása a Zrínyiek és a Rákócziak önreprezentációjában, vagy a Hunyadi László-drámák kései, protestáns változatai.

Az időben előre haladva eljutunk a magyarországi hivatásos társulatok repertoárjában szereplő történelmi drámáig. Fontos előzmény a német nyelvű színtársulatok tevékenysége, ugyanis ezek is mutattak be magyar történelmi tárgyú darabokat. Vitézi játékok elevenítették fel Szent István, Hunyadi László, Szondi György cselekedeteit, vagy szomorújáték a szigetvári hős, Zrínyi Miklós tragikus sorsa. Mindezek a német anyanyelvű közönség hungarus-identitására építettek,

azaz arra, hogy a magyar korona fennhatósága alá tartozó területek polgárai nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül „hungarusnak” vallották magukat. Így ezek a darabok is a nemzeti identitás kialakítását és megerősítését szolgálták.

Az első magyarországi hivatásos társulat műsorán Pest-Budán, alkalmazkodva a közönség igényeihez, a vígjátékok és énekes játékok voltak túlsúlyban. Azért nem hiányoztak a történelmi drámák sem. Ezek vagy az iskolai színjátszás repertoárjából származtak, vagy német és francia darabokat fordítottak le. A fordítók között olyan nevek szerepeltek, mint Faludi Ferenc, Bessenyei György vagy Kazinczy Ferenc. Az eredeti alkotások szerzőinek sorában számon tartjuk – többek között – Szentjóni Szabó Lászlót, Verseghy Ferencet, Kármán Józsefet.

Erdélyben a folytonosságot az iskolai hagyománnyal a mitológiai játékok, a pásztorjátékok és az énekes játékok képviselték. Itt is ezek többsége volt jellemző. A történelmi drámák elsősorban bibliai és egyetemes történelmi tárgyúak voltak. Játsszottak a pest-budai társulattól átvett darabokat Mátyás királyról és Zrínyi Miklósról. Az eredeti művek között megemlítendő Wesselényi Miklós és Teleki Domonkos munkássága.

Pintér Márta Zsuzsanna könyvét áttekintve megállapíthatjuk: a munka meggyőzően mutatja be, hogy a tárgyalt darabok a maguk idejében és környezetében milyen szerepet tölthettek be, milyen okok és célok motiválták megírásukat. Nemcsak a „miért?”, hanem a „hogyan?” kérdéseire is választ kapunk. Elmerülve a régiség történelmi, politikai, vallási viszonyaiban, nemkülönben a poétikai és retorikai nézetekben, kibontakozik a vizsgált művek keletkezésének és fogadtatásának társadalom- és mentalitástörténeti közege. Sok esetben egy-egy munkának az elhelyezése szerzőjének életművében, vagy éppen korábban ismeretlen filológiai adalékok felszínre hozása is segíti a megértést. Általános, elméleti kérdések és konkrét példák egymásra vetítéséből bontakozik ki, hogyan valósul meg a keresztény, ezen belül a felekezeti, továbbá a nemzeti vagy regionális identitás erősítése, a tanító, ismeretközlő szándék vagy éppen a reprezentációs funkció. Az irodalomtörténeti és dramaturgiai kérdések iránt mélyebben érdeklődők örömeire kerülnek példák a különféle modalitásokra, azaz a patetikus vagy ironikus, szatirikus hangvételre, akárcsak a jellemző dramaturgiai megoldásokra, konzultációs és cseldrámára. Kitapinthatóvá válnak a történelmi drámák kapcsolódási pontjai más műfajokkal: a prédikációval, a politikai, államelméleti irodalommal, a közköltéssel.

Mindezek ismeretében válnak nyilvánvalóvá a folytonosságot igazoló mozzanatok. Kirajzolódik a szemléletbeli, tematikai és dramaturgiai folytonosság és az a hatás, amit a régiség drámaírói az új drámaírói nemzedékre gyakoroltak – Bessenyeitől Kisfaludy Sándorig. Figyelembe véve az előző korszakok – akár az ókor és a középkor – örökségének továbbélését, megállapítható, hogy a tárgyalt történelmi drámák szervesen illeszkednek az irodalomtörténet folyamatába.

A szerző alapos munkájának eredményeként a feldolgozott anyag minden tekintetben a helyére került. Pintér Márta Zsuzsanna olyan szintézist hozott létre, amelyik pontosan és világosan meghatározza a magyar régiség történelmi drámáinak irodalom- és művelődéstörténeti helyét. Amellett, hogy a szakembereknek sok, az érdeklődő olvasónak még több újdonsággal szolgál, további erénye, hogy elkerülve a tudományos értekezések szárazságát, színes, élvezetes olvasmány. Már csak ezért is ajánlható az irodalom- és színházkedvelőknek, és mindenkinek, aki szeretne megismerkedni nemzeti múltunk újrafelfedezett értékeivel.

(Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019)

Oláh András

A szabálytalanság sokszínűsége

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 13. – Fénylesen*

A „Notesz – visszapillantó tükör” – írja könyvének előszavában Sz. Tóth Gyula, aki immár 13 éve osztja meg velünk az adott esztendő jegyzetelt történéseit. Mindazt, ami vele megesett, amit érzékelt, átélt vagy megszenvedett, ami megérintette, amire érdemes visszatekinteni.

Magánügy – mondhatnánk, ám ha föllapozzuk a kötetet, nyomban megtapasztaljuk, hogy mi ugyanazt a világot látjuk, amit a szerző. Ugyanott élünk, ugyanazokkal a hatásokkal szembesülünk, ugyanakkor kerekítjük tágra a tekintetünket, csóváljuk meg a fejünket, vagy teszünk epés megjegyzéseket. Ugyanannak örülünk, és ugyanazért bosszankodunk.

Így lesznek ezek a történetek a mi történeteink, s a Notesz pedig a saját emléktárunk.

Egy megbolydult, felgyorsult és önmagából kifordulni látszó világ vesz körül bennünket. Pörgős mindennapok, kapkodás, időhiány. Már nyoma sincs annak a békének, nyugalomnak, amit 40-50 éve gyerekként vagy fiatakként még megélhettünk. Felbomlottak azok a kisközösségek is, amelyek annak idején a mindennapjainkra hatással voltak. Ehelyett a média és az internet generálta közösséglátzatokkal próbáljuk pótolni a hiányt. Ami persze nem pótolható. Illetve nem így pótolható.

A szerző által idézett *Bertha Zoltán* szóhasználatával élve egy „*identitásdilemmák*” küzdő világban próbálunk magunkra találni. A hovatartozás kérdése manapság elképesztő állapotokat mutat. A problémakör széles: hiányzik az egészséges nemzet-tudat, csorbát szenved az anyanyelv, nem őrizzük a hagyományokat, nem vigyázunk az életterünkre, és a nemi hovatartozás kérdése is abnormális vonásokkal egészül ki.

Sz. Tóth Gyula már az előző könyvében (*A megbillent Éden*) is többszörösen körbejárta, hogy mik azok a pontok, amelyek a napjainkban tapasztalható értékvesztéshez és morális válsághoz vezettek. Ám hiába a megannyi figyelmeztető jelzés, a folyamat nem állt meg. Az ember módszeresen föléli és tönkreteszi életterét, s mindehhez még ideológiákat is gyárt. Az ideológiai alap a jog. Az emberi jog. Mert korunk embere már csak a jogait ismeri, azokat hangoztatja – de miért is ne tenné, hiszen úton-útfélen ezt harsogja a média. Ezt szajkózzák a fülünkbe a jogvédő szervezetek. A kötelességről azonban valahogy megfeledkeznek.

Mindaz, ami évszázadokon hozzátartozott az alapnormákhoz, s ami biztosította, hogy az ember rendezett körülmények között élhesse életét, ami egy kiszámítható és tisztességes világot jelentett, manapság már csak az öregek emlékeiben él.

Sz. Tóth Gyula egyik kedvenc élettere, a Széchenyi fürdő szinte nap mind nap kínálja a példákat. De ugyanezt tapasztalja a tömegközlekedési eszközökön utazva, a bevásárlóköz-pontokban, a kirándulásokon (Bükkfürdőn) vagy éppen kedvenc Bosnyák téri piacán járva.

2018 persze különleges esztendő volt, hiszen az év első harmadára rányomta bélyegét, hogy hazánkban választási csatározások folytak. Sz. Tóth Gyula nem csupán a politikai számárságok oldaláról közelít a kérdéshez – hiszen az ígéretések, az inkorrektségek, a sárdobálás amúgy sem újdonság –, hanem a politikusok által használt nyelvezetet is vizsgálja, és azt is elemzi, hogy mit sugalmaznak a választó számára a pártok nevei, és persze bemutatja a lealjasult kampányelemeket is (pl. a fejbe lőtt miniszterelnököt ábrázoló kép). A kampányidőszak kitűnő terepet biztosít a szerzőnek arra is, hogy – némi iróniát is bevetve – szembesítse az olvasót azzal a hihetetlen abszurditással, amit a politika csinálói maguk körül kialakítanak. S ami nem ért véget a választásokkal, mert a vesztes ellenzék még ősszel is folytatta a kabarét, nagysikerű alakításokat nyújtva a tévészékházban, a parlamentben és az utcákon egyaránt. „Gyenge operettburleszk” – összegzi a végeredményt a szerző.

De kampány nemcsak hazánkban zajlik. Zajlik az egész világon. Ismerős szlogenek köszönnek vissza. Csak éppen kifordítva, kicsavarva, fura színekbe csomagolva. A hírek önmagukért beszélnek. Az amerikai egyetemeken például „a tananyagban a fehér írókat feketékre cserélik – a »sokszínűség« jegyében”. Olyan ez, mint amikor a londoni Globe színházban Rómeót fekete színész játszotta. Vagy amikor LICRA nevű antirasszista civilszervezet blogbejegyzésében azért kárhóztatta a horvát futballválogatottat, mert az „egyszínű” a sokszínű francia válogatotthoz képest. Vagy amikor Firenzében átírták Bizet *Carmen*jét, és az új változatban Don José mégsem öli meg a laza erkölcsű címszereplőt, mert az durva sértés lenne a zaklatásnak kitett nőkkel szemben. Agyrém. Tovább színesítik a palettát az olyan információk, mint hogy az alkotmánybíróság döntése értelmében az osztrák hatóságoknak el kell ismerniük a harmadik nem, az úgynevezett interszex identitás létét. Íme, a szabadság...

A naplóbejegyzésekben természetesen folyamatosan jelen vannak a migrációs kérdéssel kapcsolatos hírek és kommentárok is, és persze azon uniós törekvések, amelyek Magyarországot próbálták sarokba szorítani, szemléletváltásra kényszeríteni az adott témával kapcsolatban.

Hogy vigyázó szemünket újra csak Párizsra vessük, arról gondoskodott a francia köztársasági elnök, aki visszahívta posztjáról a magyar politikai elképzelésekkel rokonszenvező – és ennek hangot is adó – nagykövetét.

A helyzet csöppet sem rózsás – állapítja meg a szerző, amikor a bennünket körülvevő világról elmélkedik. A valaha felvilágosodást hirdető, ratioba kapaszkodó nyugati világnak mintha elhomályosult volna a látása, vagy elvesztette volna a lámpását. Az anarchia és a pusztulás felé kormányozza az emberiség hajóját. A köznép pedig nem

ismeri föl, hogy ez egy érdek motiválta társadalom, amelynek képviselői úgy tudják stabilizálni uralmukat, ha a demokrácia és egyenlőség látszatát keltve pimaszul átírják az értékeket. Mindehhez látjuk csatlakozni a hazai baloldali elitet is. Hangoztatják a szolidaritás fontosságát – ám saját nemzetükkel nem szolidárisak.

Örök téma az iskola is. Sz. Tóth Gyula pedagógus. Annak idején aktív közreműködője volt a Zsolnai-programnak (ÉKP). Nem véletlen tehát, hogy külön hangsúlyt kap írásaiban a hazai oktatási rendszer néhány kajlasága: az új NAT, a tananyagvita, az utcára vonuló diákok követelése. De valóban sok-e a tananyag, sok-e az iskolában töltött idő? – kérdezheti joggal a szerző. Neki ugyanis van összevetési alapja az unokák révén a belga iskolarendszerrel, ahol 50 percesek a tanórák (heti 32), és nincsenek alternatív programok (sport és egyéb versenyek, múzeum v. színházlátogatás tanórai időkeretben). Ami a tananyagot illeti: 30 éve egyéb sem történik, mint csökkentés. Mert másra kell az idő, hiszen közben szorgalmasan zajlik például az „érzékenyítés”.

Persze a hazai oktatásban is történnek figyelmet érdemlő dolgok: no, nem a noteszbejegyzésben pellengérré állított óvszerautomata elhelyezésére gondolok, hanem azokra a kezdeményezésekre (Szeged, Mátészalka), amelyek egy picit visszahelyeznék a hangsúlyokat az együttélés megtanulására, a tiszteletre, a szófogadásra, az önzetlenségre.

Ne önző, köszönni sem tudó, szelfizgetős, kizárólag önmagukra gondoló fiatalok nőjenek fel! Ne jogaikat hangoztató és azzal visszaélő, a hibát mindig másban kereső, egymásra mutogató generációk alkossák majd a társadalmat (az autósokat nyugtalanító gyalogosok, a gyalogosokat zavaró, járdán közlekedő biciklisek, a bicikliseket leszorító autósok). Mennyivel egyszerűbb lenne, ha mindenki a korrektséget és az előzékenységet részesítené előnyben a jogokkal szemben.

Persze sok egyébről is szó esik a noteszben. Hiteles képet kapunk a szerző által látogatott rendezvényekről, könyv- és folyóiratbemutatókról, előadásokról, beszámol a könyvheti találkozásokról, baráti eszmecserékről és a személyes kapcsolatok alakulásáról is. Szó esik a sajnálatos veszteségekről is. Testvérének halála mellett megemlékezik például a reformpedagógia egyik jeles úttörője, Gázsó Ferenc és a politikai újságírással foglalkozó Lovas István haláláról is.

Számtalan régi emlék is előkerül. Mindezt egy kényszerű otthoni selejtezés is erősíti. (Némiképp ebből adódik, hogy a kötethez tartozik egy közel 40 oldalas melléklet is.)

Az értékféltség Sz. Tóth Gyula munkájának legfontosabb hajtóereje. Miként azt a bevezetőben megfogalmazza: olyan szabadságot szeretne, amely rendet szül. Az írástudó felelősségével figyelmezteti korának zsakutcába tévedő társadalmát értéktévesztésre. És figyelmeztet arra is, hogy semmi sem történik ok nélkül. Nem véletlenül idézi Sz. Tóth Gyula a meggyilkolt egykori amerikai elnök, Lincoln messzi időkből előrelátó mondatát: „a pénz hatalom sokkal zsarnokibb, mint a monarchia, arcátlanabb, mint a diktatúra”.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019)

Ködöböcz Gábor

Bozók Ferenc: Magyar költők Jézusa

(Meditációk 20. századi magyar költők Jézus-verseiről)

Bozók Ferenc az emberiség nem túl nagyszámú szabadcsapatából, az elhívás útján járó hűségeselek fajtájából való, aki saját növéstervére figyelve egy pillanatra sem feledkezik meg az Assisi Szent Ferencre és Dsida Jenőre valló életszépségről és életörömről, illetve a mindezek foglatatát adó életszentségről.

Minden egyes írói, költői megszólalásában a dolgok, jelenségek és emberi minőségek evangéliumi esztétika jegyében történő megérintése és néven nevezése történik. Jól tudván és mélyen átélvén – verseiben és esszéiben szubjektív hitelességgel és hiteles szubjektivitással átlényegítvén – a Reményik Sándortól ismerős gondolatot: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten”.

A mostanival együtt tizenhárom kötetet jegyző Bozók Ferenc magyar, történelem és teológus szakos tanár, piarista szerzetes. Tanári pályáját Gyöngyöspatán kezdte, majd tanított a piarista rend kecskeméti, gödi, váci és mosonmagyaróvári iskoláiban. 2011 óta felszentelt pap. Verseivel és esszéivel sokak megbecsülését vívta ki az utóbbi másfél évtizedben.

Már első könyve (*Szélkutyá*, 2007) is jelezte, hogy a költőként Isten áldotta tehetségű Bozók Ferenc az esszé műfaját is magas szinten műveli. Rejtett összefüggésekre fogékony, eredeti látásmódja, etikai érzékenysége és nagy műveltséganyagot mozgósító, tág horizontú szemlélete arra predesztinálja őt, hogy a kultúrhistoriai hagyománynak, s ezen belül evangélium és esztétikum érintkezésének izgalmasan újszerű olvasatát adja. Elegáns és élvezetes stílusú, mindig unikumszámba menő gondolatkísérleteit spirituális emelkedettséggel társuló, határozott világvélemény és az emberi létezés minőségéért érzett írástudói felelősség határozza meg.

A Véghegyi Balázs vezette, százhalombattai Üveghegy Kiadónál idén megjelent *Magyar költők Jézusa* harminchárom Jézus-versevel és rájuk vonatkozó reflexióval, ha úgy tetszik: az értékteremtő magány kontemplációjában kigyöngyözött kiseszszével tiszteleg a második isteni személy 33 köztünk töltött földi esztendejének. Miként a szerző előszavában olvashatjuk: „Vágytam felmutatni, hogy a magyar költők egy profánnak mondott évszázadban is milyen gyengéd szeretettel idézgettek, hívták elő verseikben Jézus alakját”.

Bozók Ferenc – minden költőtől csak egy, a kötetkompozíció rendjébe és koncepciójába leginkább beleillő verset választva – az egymás mellé illesztett mozaikok árnyalatos gazdagságával úgy mutatja föl az Istenember egzakt módon soha meg nem ragadható alakját, hogy a versekhez társított tízmondatnyi meditációi-

ban – lélekteljesen szakszerű és szakszerűen lélekteljes formában – összetéveszthetetlenül egyéni Jézus-élményét, illetve Jézus-képét is elénk tárja. Ha nem lenne ráírva a könyvre a szerző neve, jó eséllyel akkor is kitalálnánk, hogy ezeket a briliáns eszmélkedéseket, tűnődéseket kizárólag csak Bozók Ferenc írhatta.

A rendkívüli fegyelmezettséggel és körültekintéssel egyberostált Jézus-versek vonulata alfabetikus sorrendben halad Adytól, Áprilytól, Babitstól, Baka Istvántól Csorba Győzön, Dsida Jenőn, Gárdonyi Gézán, József Attilán, Juhász Gyulán és Kassák Lajoson át egészen Nagy Lászlóig, Nemes Nagy Ágnesig, Pilinszky Jánosig, Utassy József, Weöres Sándorig. A kötet szerzőjének indíttatásáról és motivációjáról beszédesen árulkodik az előszó műhelytitkokba is beavató vallomása: „Czigány György lírai, meditatív hangú tízmondatos elmélkedéseinek fegyelme és sűrítési ereje inspirált, adta erre az ötletet, valamint a meditációs szövegek arányosítására való törekvés. Számos verset fájó szívvel és talán túlzott szigorral rostáltam ki a kötetből. Lehet, hogy ha tíz év múlva állítanék össze kedvenc Jézus-verseket, az a lista már jelentősen különbözne az idei, 2019-es válogatásomtól”.

Bozók Ferenc dicséretére legyen mondván, hogy mindenféle önkorlátozás és redukáltság dacára a szépen kikerekedő kötet mégiscsak a teljesség, a szemléleti világegész benyomását kelti. Ezúttal is arról győzven meg a szeretetteljes élmélyültséggel és kellő alázattal közelítő olvasót, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni.

A *Magyar költők Jézusa* című kötet legfőbb erényét és Bozók Ferenc legnagyobb érdemét abban látom, hogy a szeretetmisztikát a tudásmisztikával képes ötvözni. Ez a komplex élmény- és érzékenységformákat, magasságszférákat és mélységperspektívákat vegyítő szemlélet világító lámpásként jelzi az utat az unio misztika, illetve az alázat misztikája felé.

Az Istenre, a Jézus-követő magatartásra való ráutaltságot és az evangéliummal folytatott párbeszédet hangsúlyosan tematizáló kötetkompozíció egyik fontos tanulsága talán az lehet, hogy – a Sátánnal, ha úgy tetszik a létrontás és létabszurdítás erőivel harcolva – méltó és üdvös, ha félelmet és fondorkodást feledve fordulunk a Fennvalóhoz. Amint azt a virtuóz módon megformált kötet egésze is sugározza, a kreatúratudat tisztasága és a teljes odaadottságot feltételező lélekteljes ima nélkül Istennek tetsző élet aligha képzelhető el.

Ugyanakkor nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a legszebb imádság mégiscsak az igaz élet. A kötetben olvasható versek és reflexiók ehhez nyújthatnak számunkra felbecsülhetetlen értékű ösztönzést és bátorítást.

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2019)

Sebők Melinda

„hallgasd meg Uram / Újra könyörgésünket”

Bobory Zoltán: Ima-Vers-Könyv

Rónay László *Isten nem halt meg – A huszadik századi magyar spirituális líra* kötetének (Szent István Társulat, 2002) utószavában megjegyzi: „Nem az a lényeg, hányszor írja le a lírikus Isten, a szentek vagy a haza nevét, hanem hogy ezt elhittető erővel teszi-e”. Bobory Zoltán etikai-esztétikai értékeket felmutató *Ima-Vers-Könyve* a modern magyar spirituális költészet hitelt adó ereje. A Székesfehérváron élő költő verseiben a lélek örvénye az imádság erejével talál utat a magasságok felé. Nála imádság és költészet – ahogy több interjúban vallotta – közös gyökerű „szükségszerű kegyelmi állapot”: vigasz és remény, mert az ember imádságaival kapcsolatba léphet teremtőjével, megismerheti Istent, válaszolhat a hívására. A Bobory Zoltán által is nagyra becsült jezsuita szerzetes, Szabó Ferenc *Isten halála – avagy Isten időszerűsége* című írásának megállapításai szintén egybecsengenek az *Ima-Vers-Könyv* üzeneteivel: „Isten, az örökkévaló nem halhat meg. Ma is időszerű. ... Mert Isten hívja az embert, Ő szólítja meg lelkiismeretében” (*Új távlatok*, Éghajlat, 2011). Isten hívására adott lelkiismereti válaszok a költő ima-versei is, melyeket – a *Tenyerekből hó hull*, *Elár(v)ult csillagképek*, *Vonókéssel eleven fát*, *Hósorsú eskük*, *Parázs az avarban* és a *Damaszkuszi úton* verseskötetei után – a hetedik versgyűjteményébe, az *Ima-Vers-Könyv*be válogatott.

Figyelemre méltó a kötet címe, mely az ima műfaja, a líra műneme mellett a régebbi korok imádságos könyveire emlékeztetheti az olvasót. Az imádság az ember és az Isten kapcsolatának legmélyebb, legbensőségesebb formája, amely állandó része a hívó ember mindennapi életének. A XIII. századi Ómagyar Mária-siralom után az első magyar nyelvű keresztény imák a XVI–XVII. századból maradtak fenn, de már a XV–XVI. században több kódex is kifejezetten imádságoskönyvnek készült. Régebben az imádságos könyvek a magánáhitat és a közösségi imaalkalmak segédeszközei voltak. Az imakönyvek imádságokat tartalmazó kézzel írott vagy nyomtatott, gyakran metszetekkel, képekkel illusztrált kötetei a személyes hitélet elmélyítését szolgálták. Az első jelentős nyomtatott magyar nyelvű imakönyv a XVII. században Pázmány Péter *Imádságos könyve* volt, amelyben igen változatos műfajú vallásos szövegeket lehetett olvasni: a Miatyánk és az Üdvözlégy parafrázisai, hitvallások, hálaadások, zoltárok, himnuszfordítások, biblikus elmélkedések, legendák, példázatok, áhítatok, szentekhez folyamodó, dicsőítő, bűnbánati és hálaadó imák, valamint szertartásokhoz kapcsolódó és ünnepekhez kötődő (karácsonyi, húsvéti, pünkösti) imák különböző műfajai is megtalálhatók a gyűjteményben.

A XVII. századi magyar nyelvű imák kincstárát felvonultató gyűjtemény örökségéhez kapcsolódik Bobory Zoltán 2018-ban megjelent *Ima-Vers-Könyve*. A XXI. századi modern *Ima-Vers-Könyv* a székesfehérvári költő, Bobory Zoltán lelki kincseinek tárháza, istenes verseinek gyűjteménye. A kötet a régebbi imádságos könyvekhez hasonlóan nem csupán mindennapi imádságokat tartalmaz, hanem különféle imafajták széles palettáját vonultatja fel: a napszakokhoz kötődő, a dicsőítő, a bűnbánó, a hálaadó, a karácsonyi és a Máriához folyamodó imákat is. A költemények többsége kilép a hagyományos imádság műfaji kereteiből: könyörgések, segélykérések, meditatív tépelődések, dialógusok, passiók, fohászok, vallomások, dicsőítő himnuszok variánsait olvashatjuk. A költemények formailag is változatosak: az imakönyvet nyitó *Anyám egy napja* című 14 soros klaszszikus szonettől a kötetzáró *Ima* 91 soros hömpölygő lírai áradatáig több kötött és szabad versformára is találunk példát. Bobory általában kedveli a rövidebb, ám nyelvileg sűrített alkotásokat, gyakoriak a kétsoros (*Sem Hold, sem Nap, sem a csillagaink...; Lábnyomok a parti homokban; Megváltó született*) vagy négysoros versszakokból álló költemények (*Ha te állsz elibénk, Tépelődés, Ember vagy Isten, Fentről*) ugyanakkor dialogikus formában (*Hajnali párbeszéd*) vagy a központozást mellőző szabad versben (*Végül talán...; Ima*) is megszólal. A földről az égre tekintő költő egyik legszebb fohásza a *Végül talán...* című, békét áhító verse. A kibogozhatatlan csomó a lelki békétlenség metaforája, amikor az indulatok, a pöröly, a gyűlölet, a bántás és a fájdalom lesz úrrá, míg végül az Istenhez intézett szavak imádsága kibogozza a szálakat, feloldja a lelki feszültséget: s „*kibomlik a bog - / áradni kezd ... a / béke*”. A kötet másik kiemelkedő alkotása a *Megtestesítés*. A cím üdvtörténeti összefüggésében a Szentháromság földre szállásának a csodájára, az emberré lett Fiúisten *misztériumára* utalhatna, de itt többértelművé válik, mert emberi lélekből ered a megtestesülés vágya. A szintén emberi tulajdonságokkal felruházott (hús-vér testű, simogató kezű) Istennel párbeszédet folytató lírai szubjektum óhajtja az átlényegülés misztériumát, Pilinszky *Panasz* című verséhez hasonlóan vágyakozik Istenhez: „*Szólj mikor szólok hozzád / hívj ha elfordulok tőled ha lenne / hűtlenségem erősíts inkább ne büntess / rengess meg hazugságomban Uram // Várom hogy mozduljon kezed / felém aki leborulok lábad elé / a szeretetedért a békéért megbocsátani / mindenkinek...*”. Szintén Pilinszky János *Kegyelem* című alkotásának öröklét-motívumával rokonítható a *Majd eljön...* című tömör lírai darab: „*Majd eljön, mikor összesimulva / ölelnek körül az öröklétben...*”. Az újszövetségi Biblia motívumaiban (tövis, keresztfá, Júdás-had, Golgota, sziklasír, harmadik nap) bővelkedő kötet néhány verse az emberi - eszmei barátság, a közös lelki rokonság bizonyítéka. A *Fényében* című költeményt Cs. Varga István irodalomtörténésznek; az *Ember vagy Isten* című műalkotást Szersén Gyula színésznek ajánlja a szerző.

A kötetet nyitó értékes alkotás az *Anyám egy napja* című szonett. A rég elvesztett édesanya az emléktöredékek révén sejlik fel: a napszakok váltakozása, az eszedő táj is érzékelteti az elmúlás tragikumát. A reggel-este, a születés-halál, a földi-égi ellentétes kettőssége az ég felé nyújtózó anya transzcendens magaslatában: a káprázó csillagok fényében, az angyali fehérségben, az isteni békében oldódik fel. Az anya-motívum a kötet végén is visszatér, így az Édesanya – Szűzanya alakja keretbe foglalja a verseskönyv imádságait. Formai megoldásait tekintve – a melléknevek, a jelzős szerkezetek, a metaforák halmozásának hömpölygő lírai áradatával – Illyés Gyula *Koszorú* című versére emlékeztető kötetzáró *Ima*: a verseskönyv lírai csúcsteljesítménye. Jézus anyja, Szűz Mária tisztelete integráns része a kereszténységnek. Bobory záróverse is Mária-himnusz, de nem a hagyományos „stabat mater” vagy *planctus* (siratóének) csoportjába sorolható, mivel nem Szűz Mária szenvedésének megrendítő megjelenítéseit mutatja be, hanem a Szűz Máriát dicsőíti. A himnikus-ódai szárnyalású nagyívű kompozíció nem Jézust elvesztő *Mária* fájdalmát hangsúlyozza, hanem épp a fia elvesztésénél is értünk esdeklő anya könnyörületességét, bátorságát, hűségét, hitét, erejét magasztalja. Mária „mosolygó, / simogató, / hazahívó, / boldogító, / szabadító, / békítő, / bátorító, / hűséges, / hűséget / remélő, / könnyörületes, / könnyörgő, / parancsoló, / hitetváró, / hitetadó, / erőtadó, / erőtvaró, / Fiánál értünk esdő”, aki a tragikus léttapasztalatokat megélt embernek is hitet, erőt, reményt ad. Az isten-anya-angyal-ember-hús-vér-Mária, a mindenség melege, a haza szent őrzője az örök világosság és fényesség transzcendens magaslataiba emelkedik. A retorikai alakzatokkal: ismétléssel (figura etymologicával), halmozással, fokozással, gondolatpárhuzamokkal és ellentétekkel tudatosan felépített metaforasor felszólító módú igéket hangsúlyozó (*védelmezz, könyörülj, segíts*) könyörgéssel zárul: „Gyökerünk, lombunk, csillagunk, / Napbaöltözött Asszony. / Mindenség melege. / Imáinkba visszatérő, / imáinkat visszaadó. / Koronánk szentséges őrizője, / Boldogasszony Anyánk, segíts!”. Ez a szerkezetileg változatos és stílárisan is bravúros Máriát dicsőítő himnikus fohász zárja Bobory Zoltán imáinak kincstárát.

A tipográfiai szempontból is igényes kötet címlapján a szerző munkája, egy fából készített feszület látható: a végeérhetetlennek látszó passió és a feszületen megjelenő krisztusi szenvedés örök jelképeként. Az ima-verseket Tóth Adrienn igényes illusztrációi díszítik. A többnyire keresztet ábrázoló grafikák jól kiegészítik az imádságos költeményeket, a képek összhangban állnak a kötetborítóval és a lírai művek világával. Bobory Zoltán imádságai a XXI. századi szakrális költészet meggyőző, hiteles vallomásai.

(Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2018)